

שלוש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ

1234567

א

אוצר החכמה

סנהדרין כ, ב. בגמרא: תניא רבי יוסי אומר, שלש מצוות נצטוו ישראל בכניסתן לארץ. להעמיד להם מלך ולהכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה, ואיני יודע איזה מהן תחלה. כשהוא אומר (בשלח יז, טז) "כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק", הוי אומר להעמיד להם מלך תחלה, ואין כסא אלא מלך, שנאמר (דברי הימים א' כט, כג) "וישב שלמה על כסא ה' למלך". ועדיין איני יודע אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה, כשהוא אומר (ראה יב, י) "והניח לכם מכל אויבכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' וגו'", הוי אומר להכרית זרעו של עמלק תחלה. וכן בדוד הוא אומר (שמואל ב' ז, א) "ויהי כי ישב המלך דוד בביתו וה' הניח לו מסביב", וכתוב (שם, ב) "ויאמר המלך אל נתן הנביא, ראה נא אנכי יושב בבית ארזים וגו'".

ובפירש"י שם: "שלוש מצוות, להכי נקט שלש הללו, שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן, כדמפרש לקמן, בתחלה מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה. בכניסתן לארץ, דכולהו כתיב ירושה וישיבה. (במלך כתיב) "וירשתה וישבת בה ואמרת אשימה עלי מלך" (שופטים יז, יד). בעמלק כתיב (תצא כה, יט) "והיה בהניח ה' וגו' (תמחה את זכר עמלק)". ובבנין בית הבחירה כתיב (ראה יב, י) "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו'", והדר כתיב "והיה המקום וגו'".

וברמב"ם פ"א מהלכות מלכים ה"א: "שלוש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ. למנות להם מלך שנאמר (שופטים יז, טו) "שום תשים עליך מלך", ולהכרית זרעו של עמלק שנאמר (תצא כה, יט) "תמחה את זכר עמלק", ולבנות להם בית הבחירה, שנאמר (ראה יב, ה) "לשכנו תדרשו ובאת שמה". וממשיך בה"ב: "מנוי מלך קודם למלחמת עמלק שנאמר (שמואל א' טו, א-ג) "אותי שלח ה' למשחך למלך ועתה לך והכית את עמלק". והכרתת זרע עמלק קודמת לבנין

הבית כו" (ומביא ע"ז את הפסוק השני שהובא בגמרא בענין דוד "ויהי כי ישב המלך בביתו גו" ולא את הפסוק הראשון שהובא מפרשת ראה).

והנה בהלכות בית הבחירה פ"א ה"א וה"ב כתב: "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות כו', שנאמר (תרומה כה, ח) ועשו לי מקדש". והקשה הל"ח משנה' בהלכות מלכים, מדוע בהלכות בית הבחירה למד הרמב"ם מצוה זו מהפסוק "ועשו לי מקדש", ואילו "כאן הביא קרא אחרינא דלשכנו תדרשו".

ותירץ הל"ח מ: "ויש לומר דהנהו קראי חד אתא למקדש שבמדבר וחד אתא למשכן שילה, וכדכתב רש"י ז"ל בפרשת ראה (יב, ה) "לשכנו תדרשו, זה משכן שילה". ואיכא קרא אחרינא בפרשה ההיא, דהיינו (יב, יא) "והיה המקום אשר יבחר ה' אלקיכם בו שמה תביאו וגו'", וכתב שם רש"י ז"ל דאיירי ההוא בבית עולמים. ורבינו לא הביא קרא ד"והיה המקום וגו'", אע"ג דההוא קרא איירי בבית עולמים, משום דהנהו קראי (שהביא) דמדבר ושילה, כתיבי בלשון אזהרה של מצות עשה. דקרא ועשו לי מקדש משמע אזהרה, וכן האי קרא דלשכנו תדרשו משמע דהכי קאמר, תדרשו ותעשו משכן ואח"כ תבא שמה, דאל"כ מאי תדרשו היה לו לומר לשכנו תבוא, אלא ודאי דלהכי אתא קרא. ולכך הביא רבינו אלו השני פסוקים שמורים שהיא מצוה גמורה. וכי היכי דבשילה ובמדבר היא מצוה, ודאי דבבית הבחירה היא מצוה. ולא חש רבינו להביא שני המקראות במקום אחד, אלא חד הביא בהלכות מלכים וחד בהלכות בית הבחירה. ולפי מה שכתב הרב מהר"ר אליה מזרחי ז"ל בפרשת ראה בפירושו על פירוש רש"י ז"ל, דהאי קרא דלשכנו תדרשו לעיל מיניה איירי בבית הבחירה, והוי כאילו כתוב ולשכנו, אתי שפיר טפי הך ראייה דמייתי רבינו כאן, דאיירי קרא בבית עולמים ובשילה, והוי לשון אזהרה מלשון תדרשו כאמור".

אבל תירוצו אינו מובן, דמכיון שהרמב"ם מונה (בהלכות בית הבחירה) בנין בית לה' למצות עשה, והיינו שהיא מצוה הנוהגת לדורות, א"כ למה מביא שם דוקא את הכתוב שהציווי שבו אינו אלא על בנין המשכן דמדבר. ובכלל קשה להבין, שבהלכות בית הבחירה, שכשמן כן הן, היינו שכל תוכנן הוא המצות עשה לדורות דבנין בית המקדש, מביא כתוב שהציווי שבו הוא על משכן המדבר, ואילו בהלכות מלכים, שכשמן כן הן, עניני מצות (מנוי) מלך, מביא הכתוב דלשכנו תדרשו דמיירי במשכן שילה (ובית עולמים).

ב

והנה ה'כסף משנה' בהלכות בית הבחירה הביא את לשון הסמ"ג שלמד מצות בנין בית הבחירה מהפסוק "והיה המקום אשר יבחר ה' . . שמה תביאו" (כבגמרא), וביאר הכס"מ וז"ל: "ונראה שלא רצה (הסמ"ג) לומר שהמצוה היא ועשו לי מקדש כמו שכתב רבינו, משום דהוא קרא במשכן שבמדבר מיירי. ורבינו לא נראה לו שהמצוה היא והיה המקום . . משום דהתם לא פקיד לבנות בית הבחירה אלא סיפור בעלמא הוא דקאמר שיביאו קרבנות למקום שיבחר ה', אבל לא מצינו במקרא ציווי שיבנו בית הבחירה. ואע"פ שבפרק כ"ג (בסנהדרין כאן) הביאו מקרא דוהיה המקום אשר יבחר ה' – לא לענין שיהא ציווי בנין בית הבחירה ממקרא זה, אלא לומר שהכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין בית הבחירה, מדכתיב והיה בהניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה'. ולפיכך לא רצה להביא ראיה מפסוק זה והביא ראיה מועשו לי מקדש. ואע"ג דהיא פרשה במשכן שבמדבר מיירי, משמע דהיא קרא כלל הוא לכל מקום, בין למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים. ודייקא נמי דקאמר ועשו לי מקדש ולא קאמר ועשו לי משכן".

וכדברי הכס"מ שמהכתוב ד"ועשו לי מקדש" למדים את המצוה הכללית של בית המקדש (וראה להלן סעיף י' ובהערה 5), כן משמע בכמה מקומות במדרשי חז"ל. וכלשון ה'סדר עולם' רבה ספ"ו: "כשהוקם המשכן ברכם משה שיזכו גם כן לבנין בית הבחירה, דכתיב ועשו לי מקדש".

וכן מבואר גם במדרש תנחומא (תצא יא. ופסיקתא דר"כ (באבער) פ"ג עה"פ והיה בהניח, ועוד): "על שלשה דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ . . לבנות להם בית הבחירה, דכתיב ועשו לי מקדש, להכרית זרעו של עמלק, דכתיב והיה בהניח . . תמחה את זכר עמלק". הרי מפורש שלומדים את המצוה דבית הבחירה מ"ועשו לי מקדש" (ואדרבה, שע"פ התנחומא קאי הפסוק רק על בנין בית הבחירה).

והנה מסגנון הלשון וכו' ברמב"ם משמע, שאמנם מקורו בתנחומא ופסיקתא שם (אע"פ שבנו"כ הרמב"ם כתבו שמקורו מהגמרא כאן ומהספרי (ראה יב, י), אבל שם לא הובאו הפסוקים כברמב"ם, ולאידך במדרשים הביאו את מצות בנין בית הבחירה לפני מלחמת עמלק. וראה 'קרית ספר' בהלכות מלכים שם וסמ"ג מ"ע קיד-טו). ועל פי זה יוקשה ביותר מה שהקשה הלח"מ, למה הביא הרמב"ם בהלכות מלכים פסוק אחר "לשכנו תדרשו". שהרי בתנחומא ובפסיקתא מובא הלימוד מהכתוב ועשו לי מקדש, דוקא בשייכות לאותו הענין דג' מצוות שנצטוו,

שע"ז מדבר הרמב"ם בהלכות מלכים. וא"כ למה משנה הרמב"ם דוקא שם ממה שכתב הוא עצמו בהלכות בית הבחירה.

ג

ועוד צריך להבין, שהרי על בית המקדש ישנו פסוק וציווי מפורש (ולא כמו "ועשו לי מקדש" שבפשוטו מיירי במשכן): "והיה המקום אשר יבחר ה' אלקיך לשכן שמו שם גו", וכדאיתא בגמרא ובספרי שם (וכן הוא בסמ"ג במ"ע קסג וברמזי מ"ע קסג). וא"כ למה אין הרמב"ם מביא כתוב זה בתחילת הלכות בית הבחירה ששם מונה מצוה זו לדורות.

והנה הכס"מ כתב (ועד"ז הלח"מ) שלדעת הרמב"ם לא נאמר הכתוב "והיה המקום וגו" בתור ציווי לבנות את בית המקדש, אלא "סיפור דברים בעלמא הוא" (שיביאו קרבנות למקום אשר יבחר ה'). ומה שהביאו בגמרא ובספרי פסוק זה, כתב הכס"מ שאינו אלא לראיה ש"הכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין הבית". אבל גם זה אינו מובן כל כך, שהרי ידוע הכלל ברמב"ם (ראה לח"מ שם ה"ב ו'יד מלאכי' כללי הרמב"ם ס"ד), שהרמב"ם מביא הדרשה היותר פשוטה, אפילו במקום שאינה נמצאת בש"ס, ועד"ז ובמכ"ש היה צריך להיות גם בנדו"ד, שיביא דוקא הדרשה מהפסוק "והיה המקום וגו" המדבר בפשטות ובבירור על בית עולמים, ובפרט שהובא בש"ס ובספרי.

ועוד, דמאחר שגם לדעת הכס"מ יש ראייה מפסוק זה שהכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין הבית, א"כ למה אין הרמב"ם מביא כתוב זה בהלכות מלכים, עכ"פ לראיה שהכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין הבית. וכן הקשה הכס"מ עצמו בהלכות מלכים: "צ"ע בדברי רבינו, (ד)למנוי מלך קודם למלחמת עמלק לא מייתי לה מקרא (דפרשת בשלח) דמייתי בגמרא. ועוד דלהכרתת זרע עמלק קודם לבנין הבית מייתי מקרא בתרא ולא מייתי מקרא קמא דמייתי בגמרא והיה בהניח לכם גו".

ד

והנה בהלכות בית הבחירה שם ממשיך הרמב"ם באותה הלכה: "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו, והיה לפי שעה שנאמר (ראה יב, ט) "כי לא באתם עד עתה וגו'". כיון שנכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה שכבשו ושחלקו. ומשם באו לשילה ובנו שם בית של אבנים ופרשו יריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה. ושלוש מאות ותשע וששים שנה עמד משכן שילה, וכשמת עלי חרב. ובאו לנוב ובנו שם מקדש, וכשמת שמואל חרב. ובאו

לגבעון ובנו שם מקדש. ומגבעון באו לבית העולמים. וימי נוב וגבעון שבע וחמשים שנה".

וצריך להבין, מכיון שהרמב"ם הוא ספר של הלכות, א"כ למאי נפקא מינה כל אריכות זו להלכה, שהעמידו את המשכן בגלגל ואח"כ בשילה, ובנוב וגבעון. והרי לכאורה אין זה אלא סיפור מדברי ימי ישראל.

ואע"פ שמקור הרמב"ם הוא בזבחים (במשנה קיב, ב. ובגמרא שם קטז, ב. ואילך, קיח, ב. ואילך) וכפי שציין הכס"מ, אבל הרי במשנה ובגמרא בכלל יש כמה ענינים שאינם הלכות, משא"כ בספר היד של הרמב"ם שאינו אלא הלכות פסוקות (כמ"ש בהקדמתו ל"יד"). ויתירה מזו, דגם במשנה אינו מסופר סתם אודות סדר הבנינים, אלא בצירוף הלכות ודינים בזה, דכש"באו לגלגל הותרו הבמות, קדשי קדשים נאכלין כו', באו לנוב וגבעון הותרו הבמות (וכל זה הוא ג"כ הקדמה לכך שרק לאחרי ש) באו לירושלים נאסרו הבמות ולא היה להן היתר, והיא היתה נחלה".

אבל הרמב"ם אינו מזכיר דבר מכל זה, והטעם ע"ז מובן בפשטות, כי מאי דהוה הוה, ולצורך הדין שברמב"ם שם ה"ג "כיון שנבנה המקדש בירושלים נאסרו כל המקומות כולן לבנות בהן בית לה' ולהקריב בהן קרבן" – אינו נוגע כלל הסיפור דכשבאו לגלגל הותרו הבמות וכשבאו לשילה נאסרו.

ועל פי כל זה גדלה עוד יותר התמיה, למה הביא הסדר ד"כיון שנכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל וכו' ומשם באו לשילה וכו'". ועוד, שהוא מפרט גם את מספר השנים שעמד כל אחד מהם, שאפילו בזמן גלגל וכו' אינו אלא ענין של דברי ימי ישראל. ובפרט שענין זה של מספר השנים לא נזכר אפילו במשנה.

ה

ולהבין כל זה, יש להקדים מה שצ"ע בלשון הרמב"ם בהלכות מלכים שם, שפתח "שלש מצוות נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ. למנות להם מלך. ולהכרית זרעו של עמלק. ולבנות להם בית הבחירה". דלכאורה אינו מובן, מה נוגע לכתוב בריש הלכות מלכים את הענין דמצות בנין בית הבחירה, וכן את כל ה"שלש מצוות" (וזאת לאחר שכבר כתב את מצות בנין בית הבחירה במקומה).

ועד"ז אינו מובן בלשונו בספר המצוות מ"ע כ', שמונה את מצות בנין בית המקדש "שציוונו לעשות בית עבודה והוא אומרו יתעלה ועשו לי מקדש". (כ"כ בהוצאת הרב קאפח הלשון "בית עבודה", ועד"ז בהוצאת הרב העליר, אבל בהוצאה שלפנינו: "לבנות בית הבחירה לעבודה") ומוסיף: "ולשון ספרי שלש מצוות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ, למנות להם מלך ולבנות להם בית

הבחירה ולהכרית זרעו של עמלק". (וכן הביא את הספרי במ"ע קפח "להכרית זרע עמלק"). שגם בזה צ"ל, מהי השייכות בין שתי המצוות האחרות למצות בנין בית המקדש. (דבשביל ההמשך "הנה התבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה", היה די לומר רק "שלש מצוות נצטוו כו' ולבנות להם בית הבחירה").

וגם הפתיחה (כלשון הגמרא והספרי) "שלש מצוות", הוא יתור לשון לכאורה, שהרי הוא מונה תיכף ומיד (כבגמרא וספרי) את שלשת המצוות בפרטיות, וא"כ למה לו להקדים את מספרם. ובלשון הש"ס (שבת סט, א. וש"נ) "מנינא למה לי"? והנה בספר 'יד מלאכי' כללי הרמב"ם סל"ד כתב: "מנינא למעוטי מאי אין זו שאלה בדברי הרמב"ם, כי הוא ז"ל חיבר חבורו כדי שילמדו אותו על פה, ולזה הטעם חלק אותו פרקים פרקים הלכות הלכות, והמנין מבוא גדול וסימן לזכירה וללמוד הענין על פה", (ומביא המקור לכלל זה משו"ת רדב"ז ח"ב קובץ ג' בלשונות על הרמב"ם רס"י קס"ב). אבל יש לחלק בנדו"ד.

לכאורה היה אפשר לתרץ זה על פי לשון רש"י בגמרא כאן שהובא לעיל: "שלש מצוות, להכי נקט שלש הללו, שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן כו', מלך ואחריה עמלק ואחריה בית הבחירה". אבל בזה מיושב רק למה "נקט שלש הללו", ועדיין לא מיושבת ההקדמה דהמנין "שלש מצוות".

1

והביאור בזה, דהנה לשון רש"י "שהן תלויות זו בזו" יש לומר שאינו רק "לעשותן כסדרן", אלא יותר מזה, שלמרות שג' מצוות נפרדות הן, מ"מ כל אחת ממצוות אלו היא גם פרט בשתיים האחרות ומשלימה אותן. כלומר: שלימות מצות מינוי מלך היא כשמתקיימת מצות הכרתת זרעו של עמלק ומצות בנין בית הבחירה. ועד"ז במצוות האחרות, עד ששלימות קיום מצות בנין בית הבחירה קשורה גם בקיום המצוות דמינוי מלך ומלחמת עמלק.

ויש לומר דוגמא מעין זה, שבכל מצוה מג' המצוות יש כמה שלימויות זו למעלה מזו (אף שאינו ממש אותו הענין):

במינוי מלך: מלך ישראל, מלך מבית דוד, נמשח בקרן, מלך מבית דוד המולך על כל השבטים ועוד.²

המצוה דמינוי מלך, שרק בשייכות אליה מביאים את שתי המצוות האחרות.

(2) יש לבאר כוונת כ"ק אדמו"ר:

מלך ישראל — משאר השבטים.

(1) יש לבאר החילוק: א. משום שיש כאן רק "שלש מצוות", ובמספר כזה לא קשה לזכור גם בלי הקדמת המנין. ב. כי כאן בהלכות מלכים אין הענין לזכור בעל פה את ג' המצוות שנצטוו בכניסתן לארץ, שאין כאן לכאורה ג' כללים השייכים להלכות מלכים, אלא רק

בהכרתת עמלק: באופן דיהושע, שאול, בימי המן, דכל יחיד ועוד³.

בבית הבחירה: משכן וכו', בית ראשון, כשחסרו בו ה' דברים, בית שני ועוד⁴. ועל דרך זה בשאר מצוות, ולדוגמא בתפילין: תפילין של ראש בפני עצמו, לאחר תפילין של יד. **בציצית:** ציצית, תכלת בציצית, ואכ"מ. (ויש שלימויות שהן רק לכתחילה ויש שהן גם לעכב).

וכמו"כ יש לומר כנ"ל בענין הקשר שבין ג' המצוות בינן לבין עצמן, שהן "תלויות זו בזו" עד כדי כך, שהשלימות של כל אחת היא כאשר מקיימים את השתים האחרות.

ובהמשך לזה למדים עוד מהכתוב, ששיכותן "זו בזו" היא גם בנוגע לסדרן: מצות מינוי מלך קודמת, ולאחרי זה באה מצות להכרית זרעו של עמלק, ולאחריהן מצות בנין בית הבחירה. דהיינו, שלא זו בלבד שזהו סדר בזמן החיוב של המצוות וקיומן כמו שהוא ביחס לישראל ("ג' מצוות נצטוו ישראל") מחמת הגברא, אלא שזהו פרט בקיום המצוות עצמן. כלומר, שבמינוי מלך הנה מפני שלימות הגדר של מלך, צריך שאחרי המינוי יהיו מלחמת עמלק ובנין בית המקדש. ובמלחמת עמלק הנה מפני שלימות הגדר של מלחמת עמלק, צריך שיהיה זה לאחר מינוי המלך (וע"י המלך). ובבנין בית המקדש הנה מפני שלימות הגדר של בית המקדש, צריך שלפני זה יהיו מינוי מלך ומלחמת עמלק.

אמר לו שמואל (שמואל א' טו, ב-ג) כה אמר ה' צבאות פקדתי . . . עתה לך והכית את עמלק". אבל להלן (שם, ז-ט): "ויך שאול את עמלק . . . ואת כל העם החרים לפי חרב. ויחמל שאול והעם על אגג וגוי".

בימי המן – "האגגי" שמזרע אגג, ובפתיחתא דאסתר רבה ז': "והא צמחא קיימא מיניה . . . זה המן".
דכל יחיד – שכל יחיד משלים מה שהחסירו בימי שאול וכו', וכדאיתא בפסיקתא רבתי יג: "כתיב (תצא כה, יט) תמחה את זכר עמלק, אמרו לו רבונו של עולם, לנו הוא למחות את שמו. אמר להם אין, גלוי וצפוי לפני כשאמסור את עמלק ביד שאול מלככם שעתידי לשירר מזרעו, שהוא חס עליו . . . לכך אני מצוה אתכם תמחה".

ועוד – אולי הכוונה בשלימות מחיית עמלק ע"י מלך המשיח.

(4) ראה מה שכתבתי לבאר הכוונה בזה בחלק א' דקובץ זה (ע' 81).

מלך מבית דוד – כלשון הרמב"ם פ"א ה"ז "שעיקר המלכות לדוד".

נמשח בקרן – כבגמרא מגילה יד, א. שעיי"ז "נמשכה מלכותן".

מלך מבית דוד המולך על כל השבטים – כפי שהיה מאז שקיבלו כל שבטי ישראל את דוד ועד שנקרעה המלכות מרחבעם.

ועוד – אולי הכוונה מלכות דוד לעתיד לבוא.

(3) יש לבאר הכוונה:

באופן דיהושע – בשלח יז, יג: "ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב", ובפירש"י "ולא הרגם כלן . . . על פי הדבור של שכינה". והרי היה זה לפני "כניסתן לארץ".

שאול – כשנכנסו לארץ. ובפדר"א פמ"ד ביאר הלשון "פקדתי" שנאמר בעמלק: "כשתבא לארץ לא תשכת, שכחו ישראל והקבי"ה לא שכת. כשמלך שאול,

ז

דהנה כשביקש משה (פנחס כז, טז-יז): "יפקוד ה' אלקי הרוחות . . איש על העדה", אמר: "אשר יצא לפניהם ואשר יבוא לפניהם גו", ובספרי ובמפרשי התורה פירשו שהוא "למלחמה", ובפירש"י שם: "לא כדרך מלכי האומות כו' משלחים (רק) את חיילותיהם למלחמה, אלא כמו שעשיתי אני . . וכדרך שעשה יהושע . . וכן בדוד כו'". הרי שהמלך ענינו להלחם באויבי ישראל, ובזה הוא השלימות שלו.

(וראה רמב"ם מלכים פ"א ה"ח: "והיה אותו המלך . . ונלחם מלחמות ה'", ובספ"ד שם: "ותהיה מגמתו . . ולהלחם מלחמות ה', שאין ממליכין מלך תחילה אלא לעשות משפט ומלחמות, שנאמר (שמואל א' ח, כ) ושפטנו מלכנו ויצא לפנינו ונלחם את מלחמתנו". והרי השם המלא דהלכות אלו הוא "הלכות מלכים ומלחמותיהם" (כן הוא ב"הקדמת הרמב"ם" וב"סדר המצוות על סדר הלכות הרמב"ם"). וראה אריכות בזה בלקו"ש חי"ח ע' 279-276, ובהערות 38, *38, 56 ובשוה"ג להערה 56).

ולהעיר, שבגמרא כאן ובספרי (ראה שם) הביאו לראיה שמינוי מלך הוא לפני מלחמת עמלק "כשהוא אומר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק, ואין כסא אלא מלך שנאמר כו'", והרי על זה דרשו רז"ל (תנחומא ס"פ תצא. פסיקתא דר"כ ספ"ג. מדרש תהלים ט, ז. שם צז, א. פס"ר פי"ב, ט. פירש"י סו"פ בשלח) שהיותו של ה"כסא שלם" תלוי במלחמת עמלק.

ובברכות נח, סע"א: "לך ה' הממלכה זו מלחמת עמלק וכן הוא אומר כי יד על כס יה". ופירש"י: "כלומר, ע"י מלחמה לה' בעמלק יתעלה כסאו". ובחדא"ג מהרש"א: "ובמדת מלכות . . היתה מלחמת עמלק. הכסא מורה על המלכות ולא יהיה שלם עד שיכרית זרעו של עמלק". וברמב"ן סו"פ בשלח: "כי כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק, כענין שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך וילחם בעמלק . . כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו".

וכן בנין בית המקדש הוא רק ע"י המלך, ד"אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך" (שבועות יד, א. במשנה. רמב"ם הלכות בית הבחירה פ"ו הי"א). וגם לפי הדיעה בגמרא שם (טז, א) "באחת מכל אלו", כתב הריטב"א שם ד"למצוה בעי כולהו כדכתיב וכן תעשו". וראה 'צפנת פענח' כאן. (ולפני זה צריך להיות מלחמת עמלק בכדי שהמלך יהיה בשלימותו בעת הבנין. וראה 'אור התורה'

בשלה ע' תרסח ותצא ע' תתרכד, שכדי שיהיה בנין בית המקדש צריך להיות השם שלם והכסא שלם, ולכן צריך להיות תחילה שימחה זרעו של עמלק).

(ומה שנתבאר, דקדימת מלך לבית המקדש הוא לעיכובא מעיקר הדין, כן מובן גם ממש"כ ב'עיון יעקב' ל'עין יעקב' כאן, דכששאלו בגמרא "איני יודע איזה מהן תחלה", הרי משמעות הש"ס דלא קמסתפק כלל אי לבנות בית המקדש תחילה קודם העמדת מלך (שהרי שאלו בפרטיות רק "אם לבנות להם בית הבחירה תחלה או להכרית זרעו של עמלק תחלה"). וזהו לפי דמילתא דפשיטא דהעמדת מלך קודם, כדאיתא בבבא בתרא (ד,א) "שאני בית המקדש דאי לא מלכות לא מתבני". ועד"ז כתב בשו"ת 'בית הלוי' (ח"ב ס"א סק"ח בהגהה) וז"ל: "ויש להבין מדוע לא נסתפק הגמרא כלל מעיקרא גם בבנין הבית, אם הוא קודם גם למלך או לא. והנראה פשוט דפשיטא ליה דמלך קודם לבנין הבית, דהרי בשבועות דף יד תנן אין מוסיפין על העיר ועל העזרות אלא במלך וכו'. . הרי דאי אפשר לקדש העזרה אלא במלך. . וא"כ הא אי אפשר כלל להקדים בית הבחירה למלך, ולא נסתפק רק דלמא קודם לזרעו של עמלק". אבל עיין בהרי"ף לע"י שם דגם בזה מסתפק לה לגמרא).

ח

אלא שע"פ הנ"ל עולה שהשייכות שבין ג' המצוות הוא רק מצד קיום המצוה, שבפועל אי אפשר לבנות בית הבחירה בלי שהמלך יקדש את מקום העזרה (ו"דאי לא מלכות לא מתבני"). אבל מהגמרא ובפרט מלשון רש"י "שהן תלויות זו בזו לעשותן כסדרן", משמע יותר מזה, שהשייכות היא גם מצד הנפעל. והיינו שבית הבחירה עצמו הוא בשלימות רק אם ישנו כבר מלך וכבר נעשתה הכרתת זרעו של עמלק.

ויש לומר שלכן מביא הרמב"ם את הכתובים "ויהי כי ישב המלך בביתו וה' הניח לו מסביב מכל אויביו, ויאמר המלך אל נתן הנביא אנכי יושב בבית ארזים וגו'". כי הראיה מהכתוב היא לא רק על סדר זמן המצוות, כי לזה די בכתובים הראשונים המובאים בגמרא "והניח לכם מכל אויביכם וגו' והיה המקום אשר יבחר ה' גו'" - אלא בעיקר על כך שבנין בית המקדש אינה רק מצוה לעצמה, אלא גם ענין וגדר בקיום מצות מלך ובמלחמת והכרתת עמלק: "ויהי כי ישב המלך בביתו, וה' הניח לו מסביב גו' ויאמר המלך גו'".

(ולהעיר ממש"כ ב'מורה נבוכים' ח"ג פמ"ה, שהטעם ש"באה המצוה שלא יבנה בית הבחירה אלא אחר הקמת מלך שיצוה לבנותו", הוא משום שע"י המלך "תסתלק המחלוקת", וע"י מינוי המלך המלך נמנע "שלא יבקש כל שבט היותו

בנחלתו ולמשול בו, והיה נופל עליו מן המחלוקת והקטטה כמו שנפל בבקשת הכהונה". וגם ע"פ טעם זה, הרי קדימת המלך לבית המקדש היא חלק משלימות בית המקדש עצמו).

אוצר החכמה

ובזה מובן מה שהביא הרמב"ם את כל ה"ג' מצוות" בהלכות מלכים, וגם במ"ע של בנין המקדש (ובמ"ע של הכרתת עמלק) כנ"ל, כי הם תלויים וקשורים זה בזה ומשלימים זה את זה.

אוצר החכמה

ועל פי כל הנ"ל נמצא, דהשייכות של ג' מצוות אלו היא בג' אופנים:

א. מצד הזמן, דזמן חיוב הכרתת זרעו של עמלק הוא לאחר מינוי מלך, וזמן חיוב בנין בית הבחירה הוא לאחר מלחמת עמלק.

אוצר החכמה

ב. מצד קיום המצוה, דשלימות קיום מצות בנין בית הבחירה הוא לאחר קיום מצות מינוי מלך ומלחמת עמלק. (ועד"ז לאידך, דשלימות קיום מצות מינוי מלך היא כאשר מקיימים לאחרי זה גם הכרתת זרעו של עמלק ובנין בית הבחירה).

ג. מצד שלימות החפצא, דשלימות בית הבחירה עצמו הוא כאשר קודם לזה מינוי מלך ומלחמת עמלק. (וכן לאידך, שלימות גדר המלך עצמו הוא כאשר לאחרי המינוי שלו יש את מלחמת עמלק ובנין בית הבחירה).

ובסגנון פשוט יותר יש לומר, ששלש המצוות "תלויות זו בזו לעשותן כסדרן":
א. מצד הפועל (החיוב על האדם לקיימן בסדר זה), ב. מצד הפעולה (רק בסדר זה קיום המצוה היא בשלימות), ג. מצד הנפעל (באופן זה היא שלימות החפצא דמלך, מלחמת עמלק ובית הבחירה).

(אבל יש לומר, דשלימות החפצא אינה תלויה בסדר קיומם, כי אם רק בהמציאות דכל הג'. ודוגמא בתפילין של ראש, האם מספיק רק שיש עתה את המציאות של תש"י ד"כל זמן שבין עיניך יהו שנים" (מנחות לו, א), או שגם סדר ההנחה הוא עיקרי, וכדכתיב (בא יג, טז) "והיה לאות על ירך (והדר) ולטוטפות בין עיניך" (מנחות שם. וראה שו"ע אדה"ז שם סי"ב). ונפ"מ במי שהקדים להניח תש"ר, האם צריך לחלוץ ולהניח תש"י ותש"ר. וראה לקו"ש חי"ט שיחה ב' לפרשת ואתחנן).

ט

והנה בספר המצוות סוף חלק המ"ע כתב הרמב"ם, שיש מצוות כאלו "שהם חובה על הצבור לא כל איש ואיש, כמו בנין בית הבחירה והקמת מלך והכרתת זרעו של עמלק". ועפ"ז יש לעיין האם הצורך שיהיה מלך בזמן מלחמת עמלק ובבנין בית הבחירה, הוא כיון דאז ע"י המלך נעשה השלימות דגדר "צבור".

(ויומתק לפי זה מה שנצטוו על כך דוקא "בכניסתן לארץ". שהרי כתב ה'צפנת פענח' (לרמב"ם הלכות ברכות פ"י הי"א. מהד"ת צ, ב. ושו"ת צפע"נ ווארשא סקמ"ג) דכשנכנסו לארץ ישראל רק אז נעשו בגדר צבור).

אבל לפי זה יהיה שונה דין צבור במצות מינוי מלך מבהשאר. שהרי לקיום מצות מינוי מלך מספיק גדר הצבור שישנו כבר לפני שיש מלך (ורק כפי שנעשה ע"י הכניסה לארץ), ואילו במחיית עמלק ובנין בית הבחירה צריך גדר צבור כפי שנעשה גם ע"י מינוי המלך.

או שיש לומר, דגדר השייכות של צבור בג' המצוות, אינו משום שהן מוטלות על ישראל רק בהיותם בגדר צבור, אלא מפני השייכות של מצוות אלו במיוחד למלך, שהוא עצמו מצווה בהן. וזהו הטעם שהן נקראות בשם "חובה על הצבור" וכלשון הרשב"א (שו"ת ה"א סימן קמח): "המלך כצבור, שהצבור וכל ישראל תלויין בו".

וכן משמע בפשטות הכתובים שהביא הרמב"ם שמצוות אלו שייכות למלך. וראה ברד"ק (שמואל ב' ז, א) בענין בנין בית המקדש: "כי ישב המלך בביתו . . . אז חשב לבנות בית המקדש, כי מצוה היה על ישראל לבנות בית המקדש אחרי שינוחו מן המלחמות . . . ועל המלך מוטל לעשות ולצוות את ישראל לעשות". (וראה צפע"נ לסנהדרין שצויין לעיל). וא"כ זוהי מצוה על הצבור, שהמלך כצבור, וגם שהוא מצוה את ישראל על כך שהם מקיימים בפועל את מצות המלך.

ועל דרך דעת ה'יראים' (סימן רצט ובהשלם סימן תלה) בענין מלחמת עמלק: "שמצוה למחות זכר עמלק על המלך מוטלת ולא על שאר ישראל, וכה פירוש המקרא כי יד על כס יה דהיינו מלכות, אז תתקיים מלחמה לה' בעמלק". וכלשון הרמב"ן סו"פ בשלח שהובא לעיל "כאשר יהיה מלך בישראל יושב על כסא ה' תהיה מלחמה לה' בעמלק . . . כי כל מלך בישראל חייב להלחם בהם עד שימחו". (והרי גם במלחמת עמלק המלך נלחם בפועל ע"י בני ישראל, שהוא מחויב בזה ומצוה את ישראל על כך).

וראה לשון הרמב"ם רפ"ה מהלכות מלכים: "אין המלך נלחם תחילה אלא מלחמת מצוה, ואיזו היא מלחמת מצוה, זו מלחמת שבעה עממין ומלחמת עמלק". (אבל בה"ה שם "וכן מצות עשה לאבד זכר עמלק שנאמר תמחה את זכר עמלק" לא הזכיר את המלך, דאף שמלחמת עמלק היא מלחמה ש"המלך נלחם", הרי מפני זה גופא היא מצוה כללית לכל הצבור "לאבד זכר עמלק", כי המלך כצבור, והוא מצוה את הצבור לעשות המצוה בפועל).

י

ועל פי המבואר לעיל בשייכות שבין ג' המצוות שהן תלויות זו בזו, יתבאר גם המשך ההלכה בריש הלכות בית הבחירה: "מצות עשה לעשות בית לה' מוכן כו" שנאמר ועשו לי מקדש", וממשיך: "וכבר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והיה לפי שעה כו". והיינו שמצות בנין "בית לה'" קאי גם על המשכן שעשה משה רבינו, אלא מכיון שהיה רק "לפי שעה", מוכח שבזה לא נגמר קיום הציווי ד"ועשו לי מקדש" (כפשטות הפירוש ברמב"ם).

ומכיון שמצות בנין בית המקדש קשורה בשתי המצוות האחרות, וכנ"ל שלצורך גדר (הקיום) דבנין בית המקדש, נוגע שיהיה קודם לזה הקיום דמינוי מלך ו"בהניח" דמלחמת עמלק, צריך לומר שכן היה בכל בתי המקדש, כלומר גם במשכן דמדבר, וכן בגלגל, שילה, ונוב וגבעון. (שגדר בית המקדש שבהם, היה קשור למצב של מינוי מלך ושל המנוחה ממלחמת עמלק שבאותה תקופה, וכדלקמן).

והיינו, שאע"פ שהן "ג' מצוות" ש"נצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ", אין זה אלא בנוגע להציווי דכל שלשת המצוות, אבל מכיון שמצות בנין בית לה' הוא ציווי אחד לכל הדורות "ועשו לי מקדש"⁵ שהוא ציווי הכולל לכל הבנינים (גם

.. ומתנאי המצוה היה, שכל זמן שהיו במדבר לא היה רק משכן ואהל, בכדי שיעתק ממקום למקום, אבל בזמן שיהיו בארץ ישראל על מקומם נצטוו לבנות בית המקדש קבוע מאבנים". (ולמעשה מיחזקוניי ראה יב, ה).

משא"כ דעת הסמ"ג, אף שגם הוא הביא (ברמזי מ"ע קסג) הכתוב "ועשו לי מקדש", הרי: א. ממשיך שם "ונאמר והיה המקום אשר יבחר וגו'". וגם בהכתוב "ועשו לי מקדש" כתב: "וגו' וכן תעשו" והיינו שהציווי "לדורות" הוא מהמשך הפסוק "וכן תעשו" (ראה פירש"י שם) ולא שעצם הציווי "ועשו לי מקדש" הוא כללי לכל הזמנים (משא"כ ברמב"ם). ב. מלשון הסמ"ג שם: "זמן מצוה זו של בנין בית הבחירה לא הגיעה עד ימי דוד כו", משמע שלפני זה לא היה מצוה. (וכפי שביאר הכס"מ בדבריו: "ונראה שלא רצה לומר שהמצוה היא ועשו לי מקדש כמ"ש רבינו, משום שהיא קרא במשכן שבמדבר מיירי"). אף שיש לתרץ שכוונת הסמ"ג לזמן מצות בנין בית הבחירה דוקא, שהרי קאי בהמשך להתחלה ש"גי מצוות נצטוו". אבל מ"מ מזה שב"מצות בנין הבית" חשיב רק זה (ש"גי מצוות נצטוו") ולא הזכיר המשכן וכו' כברמב"ם, משמע דלא ס"ל כהרמב"ם.

5) הערת כ"ק אדמו"ר בשיחה (וכתבנוה בשולי הגליון בכדי שלא לאבד את רצף הביאור): האמור כאן ש"ועשו לי מקדש" הוא ציווי הכולל לכל הבנינים, ראה ע"ז ב"ספרי דבי רבי לספרי (ראה פ"ד) "דציווי ועשו לי מקדש הוא ציווי לאותה השעה ולדורות, והמכוון בו דמאותה שעה חייבים לעשות מקום מקודש בכל זמן, באופן שלא יהיו מאז והלאה בלא מקדש". ובאוה"ח תרומה עה"כ: "ונראה כי אומרו ועשו לי מקדש, היא מצות עשה כוללת כל הזמנים, בין במדבר בין בכניסתן לארץ בכל זמן שיהיו ישראל שם לדורות. ולזה לא אמר ועשו משכן. . . הנעשה במדבר (אלא ועשו לי מקדש). . . ותמצא שכתב הרמב"ם. . . דכתיב ועשו לי מקדש, וטעמו הוא משינוי הלשון כמו שכתבנו". וביקורת ספרי ריש הלכות בית הבחירה: "שבית עולמים. . . הוא בכלל מצות ועשו לי מקדש".

ואולי זוהי גם כוונת הכס"מ בלשונו ריש הלכות בית הבחירה שהובא לעיל: "משמע דהאי קרא כלל הוא לכל מקום, הן למשכן שבמדבר בין לשילה ונוב וגבעון בין לבית עולמים". וראה י"ה המוריה שם סק"ב: "דרבינו ס"ל דבאמת עיקר המצוה. . . מדכתיב ועשו לי מקדש, היינו שיהיה בית בנוי מיוחד לקרבנות

אלו שקדמו ל"כניסתן לארץ"), מובן שגם בכל אחד מבתי המקדש (משכן) הקודמים היתה בנייתו לאחר שנתמנה והיה מלך, ולאחר ש"הניח גו' מכל אויבך מסביב". שהרי בזה תלוי השלימות דקיום מצות "ועשו לי מקדש", וגם שלימות החפצא דהמקדש (והמשכן) שהן "תלויות זו בזו".

אלא שכשם ששלימות בית המקדש עצמו "לדורי הדורות" (כלשון הרמב"ם שם פ"א ה"ג) היה בבנין בית העולמים כ"שנבנה המקדש בירושלים", כן הוא גם בתנאיו וגדריו, שהם מינוי מלך ומלחמת עמלק (שכהקדמה לו), שגם שלימותם נפעלה ונתחדשה דוקא על ידי בנין המקדש בירושלים.

(והיינו שבזה נעשית לא רק שלימות הפעולה - (קיום המצוה, שאז נצטוו וקיימו מצוות אלו בשלימות), אלא ע"י גם תוספת שלימות הפועל (החויב על האדם) והנפעל (החפצא דמלך ודמחיית עמלק), כי הם נעשו ע"י שלימות קיום המצוה, ששלימותה ע"י בנין בית העולמים).

יא

ומהאי טעמא מביא הרמב"ם הכתוב דועשו לי מקדש, וממשיך מיד "וזכר נתפרש בתורה משכן שעשה משה רבינו והיה לפי שעה". שהרי הציווי כפשוטו היה על המשכן שעשה משה, שגם בו קיימו את מצות בניית בית לה' כנ"ל, ועם

לי מקדש" הוא בעיקר על המשכן דמדבר (וכפי שדייק כ"ק אדמו"ר בסמוך בדברי הסמ"ג). ואע"פ שהכס"ם עצמו למד מלשון התורה "מקדש" שהכוונה גם לבית עולמים, אבל מהמשך דבריו משמע שעיקר הלימוד הוא מ"וכן תעשו", ורק "דייקא נמי דקאמר ועשו לי מקדש".

6) הערת כ"ק אדמו"ר בשיחה (וכתבנוה בשולי הגליון בכדי שלא לאבד את רצף הביאור): ודאיתנין להכי יש לומר עוד, דהנה הרמב"ן (ראה טו, יא) כתב: "שיבאר כאן שלא יתחייבו לעלות לרגל עד אשר יבחר השם מקום לשכנו שם" (וכן כתב שם יב, ה). בענין המשכן דמדבר: "ואפילו ברגלים לא נתחייב לבוא לשם". אבל לרמב"ם, מכיון שהמ"ע "לעשות בית לה'" הוא "מוכן להיות מקריבין בו קרבנות וחוגגין אליו שלש פעמים בשנה", הרי החיוב ד"וחוגגין אליו כו"ו הוא גם במשכן, שילה ונוב וגבעון, שגם בהם היתה מצות העליה לרגל. וראה חגיגה ו, א. בענין חנה שלמדו דינים בענין העליה לרגל מאופן עליתה לשילה. ויעויין באריכות ביהר המוריה תחילת הלכות ביה"ב"ח סק"א.

ולהעיר, שמאחר שהרמב"ם לומד מהפסוק את המצוה הכללית של בנין בית המקדש, על כן כשמדבר כאן בתוכן המ"ע לדורות כתב: "לעשות בית לה' כו"ו", וכן בסהמ"צ מ"ע כי (בהוצאות העליר וקאפח כנ"ל): "בית עבודה". משא"כ בריש הלכות מלכים שמדבר על המצוה ש"בכניסתן לארץ" כתב "לבנות בית הבחירה". (ועוד להעיר שבהמצוות שבכותרת להלכות בית הבחירה כתב: "לבנות בית המקדש", ובמנין המצוות שבריש ספר היד: "לבנות בית הבחירה". וראה לקו"ש ח"י"ז ע"י 19 והערה 39. ח"י"ט ע"י 341, ואכ"מ).

עד כאן הערת כ"ק אדמו"ר.

אלא שלכאורה אינו מובן משייך בתחילת ההערה "ואולי זוהי גם כוונת הכס"מ", והרי זה מפורש לכאורה בדברי הכס"מ, וכפי שהביא לעיל מה"ספרי דבי רבי" והאוה"ת. ואדרבה, שהיה לו להביא בתחילה את הכס"מ. ואפשר שהספק בכוונת הכס"מ הוא מכך שסיים: "וכן הוא בגמרא סנהדרין טז שבועות יד, וכן תעשו לדורות", שמזה משמע שהלימוד אינו מ"יעשו לי מקדש" אלא מהמשך "וכן תעשו", וא"כ ה"ועשו

כל הגדרים שבו: א. מינוי מלך, ד"משה רבינו מלך היה" (הלכות ביהב"ח פ"ו הי"א. רש"י ור"ח שבועות טו, רע"א. ולהעיר, שזה שצריכים מלך לקדש את העזרה, נלמד ממש"נ למשה "ככל אשר אני מראה אותך כו", דמשה רבינו מלך היה). ב. מחיית עמלק, כי היה זה אחרי המנוחה ממלחמת עמלק: "ויחלש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב" (בשלח יז, יג). ומאז קיים לדורות חיוב הציווי דועשו לי מקדש.

ואף שלא היתה הכרתת עמלק בימי משה בשלימות, הרי גם לפני מקדש ראשון לא נמחה זרעו של עמלק לגמרי. ראה שמואל א' כז, ח-ט: "ויעל דוד ואנשיו ויפשטו אל . . העמלקי . . ולא יחיה איש ואשה". ואעפ"כ נלחם שוב וגם אז לא נכרתו לגמרי, וכדכתיב שם ל, יז: "ולא נמלט מהם איש כי אם ארבע מאות איש נער גו". וראה ב"ב כא, סע"א ואילך: "כי אתה לקמי דוד אמר ליה מאי טעמא עבדת הכי" (ופירש"י: "שלא הרגת את הנקבות"). וראה חדא"ג סנהדרין כאן.

ובספרי דבי רב שם: "שהרי גם דוד לא הכרית זרעו של עמלק . . וצריך לומר דכיון שלא עשה שאול כמצות השי"ת גרם הפגם, דשוב אי אפשר להכריתם לגמרי . . עד תיקון העולם . . וכיון דידיע דוד כי אין יכולת בידינו לכלותם לגמרי מפני הפגם הנזכר, ומאחר שעשה קצת המצוה כפי יכולתו, חשב בלבו שאין לאחר עוד בנין בית המקדש".

(וראה בצפע"נ שם שגם מינוי מלך לא היה בתכלית השלימות אפילו בזמן דוד, ורק נשיא נקרא על כל ישראל ואנו עבדיו, אבל תואר מלך עדיין לא היה לישראל (והם בקשו) ואם לא קלקלו היה להם, אך חטאו בזה, ועד ימות המשיח לא הוה").

יב

ולפי זה מובנת האריכות ברמב"ם, שלאחר שכתב אודות "משכן שעשה משה רבינו והיה לפי שעה", המשיך "כיון שנכנסו לארץ העמידו המשכן בגלגל ארבע עשרה שנה שכבשו ושחלקו", שבזה מבאר, שהציווי ועשו לי מקדש שבמשכן משה הוא ציווי לדורות, וקיימוהו גם כש"העמידו המשכן בגלגל וכו'", והחילוק היה רק באופן הקיום.

דהמקדש שעשה משה, כיון שנבנה במדבר והוקם "ממסע למסע" היה באופן ד"משכן", רק "לפי שעה". ובשמואל ב' ז, ו. נקרא "ואהיה מתהלך באהל ובמשכן", היינו ענין ארעי שאין בו "מנוחה" גמורה. (ובפשטות קאי "אהל" שבפסוק זה על המשכן דמדבר, ו"משכן" על משכן שילה, וכן משמע בפירש"י שם). וממילא נמשך אופן זה דחיוב וקיום גם "כשנכנסו לארץ", כל זמן שהיו שם בסדר ואופן

ד"לפי שעה", קודם גמר "ארבע עשרה שנה שכבשו ושחלקו". וגם התנאי ד"מלך" קוים, דיהושע היה מלך (רמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"ג).

"ומשם באו לשילה", שאז לאחר "שכבשו ושחלקו" היו ישראל במנוחה גדולה יותר בארץ ישראל, ובנו "בית של אבנים" לא כמו ה"אהל" שהיה עד אז, ומ"מ "ופרשו יריעות המשכן עליו ולא היתה שם תקרה", היינו שעדיין לא היה בית קבוע ממש. אבל "שס"ט שנה עמד משכן שילה".

ואף שהמצוה היא לאחר מלחמת עמלק דוקא, ומה מועיל הענין דכבשו וחלקו לענין התנאי דמלחמת עמלק, הדרוש לשלימות דבנין בית המקדש. הרי תנאי זה הוא משום שבנין הבית שייך למצב דמנוחה, כדמוכח מב' הכתובים שבגמרא (ושהביאם הרמב"ם במלכים). הפסוק הראשון: "והניח לכם מכל אויביכם . . . והיה המקום". (ובפרט שבפשטות התחלת הכתוב היא "ועברתם את הירדן וישבתם בארץ גו". וראה פירש"י סנהדרין כאן ד"ה בכניסתן לארץ: "דבכולהו כתיב ירושה וישיבה . . . בעמלק כתיב והיה בהניח ה' וגו'. ובבנין בית הבחירה כתיב ועברתם את הירדן וישבתם בארץ וגו', והדר כתיב והיה המקום כו". הרי שהעיקר הוא ישיבת הארץ מתוך המנוחה). וכן הוא גם הלימוד מהפסוק השני: "וה' הניח לו מסביב מכל אויביו", שגם מזה מוכח שבנין הבית שייך למצב דמנוחה. וראה חדא"ג סנהדרין שם דמשמע לגמרא שה"מנוחה" שבשני הפסוקים היא מ"מלחמה בעמלק והכרתת זרעו" (ולא משאר "אויביו") "משום דהאי לישנא גופיה כתיב ביה והיה בהניח ה' אלקיך לך מכל אויביך מסביב תמחה את זכר עמלק". וב'ספרי דבי רב' שם: "הכי קאמר, בהניח כו' כלומר בהתקרב לבא לכלל המנוחה תמחה את זכר עמלק ובזה תשתלם המנוחה . . . דכשתשתלם המנוחה אז והיה המקום". (ואמנם בדק"ס כאן הגירסא שהובא הפסוק "והיה בהניח לך ה' א מכל אויביך", שהוא הכתוב דפרשת תצא המדבר במחיית עמלק. ולהעיר גם מספרי ראה שם, שלא הובא המשך הכתוב "והניח לכם גו" כי אם התיבות לפני זה "אשר ה' אלקיכם מנחיל אתכם").

ולכן, דוקא לאחר י"ד שנה שכבשו וחלקו, אז נשלם ענין ישיבת הארץ מתוך מנוחה, והיינו המנוחה ממלחמת עמלק שהיתה לפני זה.

יג

אבל גם משכן שילה לא היה עדיין בשלימות המנוחה (וראה זוהר ח"ב רמא, א. דלא רק משכן המדבר אלא גם משכן שילה לא היה "לנייחא" ורק "כד אתבני בי מקדשא ביומוי דשלמה מלכא, דהא כדין איהו מנוחה").

וזהו שממשיך הרמב"ם "וכשמת עלי חרב, ובאו לנוב ובנו שם מקדש, וכשמת שמואל חרב ובאו לגבעון. . וימי נוב וגבעון שבע וחמשים שנה". כלומר: גם בנוב וגבעון קיימו את מצות בנין המקדש, דאע"פ שהארון לא היה שם, ונקראו "במה גדולה" (במלכים א' ג, ד. תוספתא זבחים ספ"ג. וראה מאירי מגילה ט, ב: "לא סר שם במה מעליו כל זמן שלא היה ארון קבוע עמו", ובכ"מ), אבל מצות בנין המקדש היתה גם אז, ובכך קיימוה.

ולכן הדגיש הרמב"ם "ובנו שם מקדש", שמזה משמע שלשיטתו היה שם בנין אבנים. וכן כתב רש"י פסחים לב, ב. ד"ה זאת אומרת: "באו להן לנוב ולא היה שם משכן אלא בית של אבנים היה". (ולא כמ"ש הרמב"ם בפיה"מ זבחים פי"ד מ"ז: "הקימו אהל מועד שנעשה במדבר בנוב, אח"כ חרב נוב הקימו אותו בגבעון". וכדמשמע מכ"מ'. וראה 'תפארת ישראל' זבחים שם (אות מז) שהקשה מ'סדר עולם' ש"כתוב בפירוש שלא היה שם רק אוהל מועד". וב'הר המוריה' שם סק"ד מתחבט להביא מקור לשיטת הרמב"ם, ומסיים: "אכתי אין לי מקור נאמן לדברי רבינו").

אמנם אע"פ שגם בנוב וגבעון קיימו המצוה ד"ועשו לי מקדש", ולשיטת הרמב"ם היה מקדש זה בקביעות יותר ממשכן המדבר, מ"מ עדיין לא היה אז מצב של מנוחה בתכלית ממלחמה, ולכן לא היה נקרא "בית עולמים". וא"כ, אף שנתקיים התנאי דמנוחה מ"מ לא היה זה בשלימות.

ובאשר לתנאי ד"מינוי מלך", הנה מקדש נוב נבנה ע"י שמואל (כדאיתא בילקוט שמעוני שמואל א (כח) רמז קלט, ומצוין שם לסדר עולם): "הביא שמואל הרואה את אהל מועד לנוב", והרי שמואל מלך היה כלשון הגמרא (זבחים קיח, סע"ב וש"נ) "עשר שנה שמלך שמואל בעצמו ושנה שמלך שמואל ושאל". ומקדש גבעון נבנה ג"כ ע"י שמואל (כהמשך לשון היל"ש: "הביא שמואל את אהל מועד לגבעון"), או ע"י שאול (כדמשמע מ'סדר עולם' פי"ג: "ורוח ה' סרה מעם שאול, בו בפרק חרבה נוב ובאו להם לגבעון"), או ע"י דוד (כן משמע ב'סדר הדורות' ב"א תתעא: "היו מקריבים בנוב עד שמת שאול", ושם ב"א תתפד: "משכן גבעון התחיל אחרי מות שאול").⁷ וראה 'הר המוריה' הלכות בית הבחירה סק"ה, ועוד.

ואולי יש לומר שהצורך ב"מלך" בהקמת נוב וגבעון יהיה תלוי בחלוקי הדיעות דלעיל אם "בנו שם מקדש" של אבנים (כדעת הרמב"ם), שאז צריך למלך (שהרי

7) כפשטות לשון היסדר עולם שהובא בזבחים

8) ובספר 'יחידושים וביאורים בש"ס' ח"א ע"י רלו

טעו לפענ"ד בפענוח הציטוט מ'סדר הדורות', עיי"ש.

קיח, ב: "ימי אהל מועד שבנוב וגבעון חמשים ושבע".
וראה לשון הילקוט שהובא בסמוך 'הביא שמואל

זהו מקדש חדש), או שרק הקימו את ה"אהל מועד", היינו הקמה של משכן המדבר (כלשון הרמב"ם בפיה"מ הנ"ל), שלזה אין צריך מלך כי אינו דבר חדש. וזהו שסיים הרמב"ם "ומגבעון באו לבית עולמים", שאז היה בשלימות ענין ה"מלך" בימי דוד ושלמה, וגם שלימות המנוחה ממלחמת עמלק.

יד

ולהעיר, שכן הוא הסדר דג' מצוות אלו בבנין בית השלישי, כברמב"ם רפי"א מהלכות מלכים: "המלך המשיח וכו' ובונה המקדש". ובה"ד שם: "יעמוד מלך כו' וילחום מלחמות ה' (סתם - כולל מלחמת עמלק) כו' ובנה מקדש במקומו". וראה 'הר המוריה' שם סק"ב שאף שלדעתו "תיכף שישובו לאדמתם (עוד לפני ביאת המשיח) מחוייבים לבנות מזבח ולהקריב . . עליו תמידין ומוספין", מ"מ: "לבנות בית הבחירה כראוי לו, לא יבנו רק כשיחזור המלוכה וינוחו מאויביהם כו'".

אבל בנוגע לבנין בית שני דלא היה שם מלך וכו', וכמ"ש הרמב"ם פ"ו מהלכות בית הבחירה הי"ד: "שלא היה שם לא מלך ולא אורים ותומים". אולי יש לומר דאין צריך את הסדר דג' המצוות, כיון שהוא המשך דבית המקדש הא', וכהמשך לשון הרמב"ם שם: "ובמה נתקדשה בקדושה ראשונה כו'".

וראה 'קונטרס דרישת ציון וירושלים' בשו"ת 'שאלת דוד' בתחילתו שכתב: "חובת המצוה לבנות בית הבחירה . . ובמצוה זו לא נתחייבו אלא לאחר שנכנס לארץ ישראל ויהיה לנו מלך ונכרית את זכר עמלק . . ומה שבנו עולי גולה בית שני . . היה להם מלך מחוטר ישי". ולעיל מיניה ביאר יותר: "עכ"ז היה בהם עכ"פ חוטר מגזע ישי הוא זרובבל, אשר היה מלך".

ולהעיר מרמב"ם הלכות מלכים פ"א ה"ז: "כיון שנמשך דוד וכו' והרי המלכות לו ולבניו עד עולם". ובה"ט שם: "מלכי בית דוד הם העומדים לעולם". (וראה צפע"נ סנהדרין שם, ועוד). ובזה סיוע להנ"ל שאמנם מלכות זרובבל בזמן בנין בית שני, יש בה המשך למלכות דוד ושלמה.

דוד ושלמה לא בטלה, ולא הוצרך עזרא לקדש (כלום)".

9) וכן כתב רש"י שבועות טז, רע"א ד"ה רב הונא וז"ל: "ואי משום קדוש עזרא דהואי בבית שני בלא מלך ובלא אורים ותומים . . קסבר קדושה ראשונה

טו

אוצר החכמה

ועל פי הנ"ל יובן מה ששאלנו לעיל, מה שבתחילת הלכות מלכים כותב הרמב"ם אודות כל ג' המצוות, ומביא את הפסוק "לשכנו תדרשו ובאת שמה", ולא את הכתוב "ועשו לי מקדש" (כבהלכות בית הבחירה), ואף אינו מביא פסוק מפורש אודות בית עולמים.

וראה 'ספרי דבי רב' שם שהקשה עוד: "ולא הו"ל להביא מקרא זה... דלשכנו תדרשו איירי במשכן שילה והוא קודם כריתת עמלק נעשה, והוא ז"ל גופיה סיים שם דהכרתת זרעו של עמלק קודמת לבנין הבית, וא"כ היכי מייתי קרא דלשכנו תדרשו".

והביאור בכל זה הוא, כי הרמב"ם הרי מדבר על "שעת כניסתן לארץ" (אחרי כיבוש וחילוק), וכבר אז היה הקיום דכל ג' המצוות שנצטוו, ש"תלויות זו בזו", (אע"פ שתכלית שלימותן לא היה אלא בבנין בית המקדש בירושלים). ולכן, מביא הרמב"ם דוקא את הפסוק המרמז על משכן שילה, שנבנה "בכניסתן לארץ".

והגם שהרמב"ם מדבר על מצות "בנין בית הבחירה", הרי ידוע ששילה ובית עולמים הושוו בכל מקום. (וראה ספרי תבוא כו, ב: "אל המקום אשר יבחר ה'א, זה שילה ובית עולמים. וראה רמב"ן שם. ועיין בביאור הרי"ף פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע פד-פה ובכ"מ).

והרי במשכן שילה כבר היה בנין בית, ולא "אהל" כמו שהיה לפני זה. ולאחר י"ד שנה שכבשו וחלקו היה מצב של מנוחה בארץ ישראל. (ולכן רק כשבאו לשילה נאסרו הבמות משא"כ בגלגל ונוב וגבעון). ובמשנה זבחים קיב, ב: "והיא היתה מנוחה". (וראה גמרא שם קיט, א. ואילך: "מנוחה זו שילה נחלה זו ירושלים", ולדעת ר"ש שם "נחלה זו שילה", וכן הוא בספרי ראה יב, ט. ובפיה"מ שם: "נקרא שילה בית כו").

וכמו"כ היה זה על ידי יהושע, שהוא נתמנה למלך על ידי משה רבינו ובית דינו, כמו שמצות מינוי מלך היא לדורות "על פי בית דין של שבעים זקנים ועל פי נביא" (רמב"ם מלכים פ"א ה"ג). משא"כ המשכן שהיה לפי שעה במדבר (והוקם ממסע למסע), ובמילא לא היה במצב של מנוחה. וגם לא מצינו שמלכות משה היתה על ידי מינוי, כפרטי מצות מינוי מלך.

ועל פי כל הנ"ל מובן שינוי לשון הרמב"ם, דבהלכות בית הבחירה כתב "לעשות בית", ובהלכות מלכים "לבנות".

דהנה כתב הצפע"נ (מהדו"ת ג, ב. עז, א) דלשון "לעשות" פי' "שיהיה", ולשון "לבנות" פי' ד"המצוה היא הבנין". וא"כ, בהלכות ביהב"ח ששם מבאר התוכן דמצות בנין בית המקדש (שבכל הזמנים, וכמ"ש "בית לה"ו¹⁰ מוכן להיות מקריבים בו הקרבנות וחוגגין אליו כו"), לכן כתב הלשון "לעשות" (וכן הוא בסהמ"צ שם בהוצאת קפאח. אבל בדפוסי סהמ"צ שלפנינו: "לבנות"). משא"כ בהלכות מלכים שמדבר ב"ג' מצוות שנצטוו ישראל בשעת כניסתן לארץ" כתב "לבנות", כי הוספת המצוה שם היא לא בעצם (תוכן) מצות בנין הבית, כ"א קיום מצות בנין בית הבחירה שלאחר מצות מינוי מלך, והכרתת זרעו של עמלק. (אבל להעיר מצפע"נ שם ג, ב. בהמשך דבריו, דכתב שזה החילוק דמשכן ומקדש, ואכ"מ).

(10) וראה הערה 5 בדיוק הלשון "בית לה"י.